

Universiteit Utrecht

Bachelorscriptie

A l'amitié?

Nederlands-Franse betrekkingen en de EEG in de jaren 1969-1971

Naam: R.P. Smit

Studentnummer: 3765784

Instelling: Universiteit Utrecht

Studie: Taal- en Cultuurstudies

Inleverdatum: 6 maart 2015

Aantal woorden: 10362

Corrector #1: Drs. B.J. Stol

Corrector #2: Dr. J. Pekelder

Foto voorblad: De Franse president Georges Pompidou en de Nederlandse premier Piet de Jong, vlak voor de start van Europese topconferentie van 1 en 2 december 1969 in Den Haag. (Foto: ANP/Dick Coersen)

Inhoudsopgave

Inhoudsopgave	3
Inleiding	4
Historisch kader	6
Verwachtingen van het Nederlandse kabinet aangaande Pompidous buitenlandbeleid	9
Nederland, Frankrijk en de Britse toetredingsonderhandelingen	14
Conclusie	21
Bibliografie	23

Inleiding

De Europese integratie stond in de jaren zestig onder (grote) druk. De zes deelnemende landen van de Europese Economische Gemeenschap (EEG) lagen regelmatig met elkaar overhoop ten aanzien van het te voeren beleid. Zij zaten echter niet alleen elkaar dwars, maar ook de Verenigde Staten die de Europese integratie als een belangrijk instrument zagen om een vuist te maken tegenover de Sovjet-Unie. Het Europese beleid werd in grote mate overheerst door de Fransen die onder leiding van president Charles de Gaulle een zeer anti-Atlantisch beleid voerden waarbij het Verenigd Koninkrijk stelselmatig werd uitgesloten. De Nederlanders waren hier fel op tegen, omdat ze het Verenigd Koninkrijk juist bij het proces van de Europese integratie wilden betrekken.¹ Ook de Amerikanen waren niet gecharmeerd van De Gaulles ‘destructieve’ houding en wensten in toenemende mate een andere Franse leider.² De Europese integratie was in de jaren zestig in het slop geraakt en men hoopte op een nieuwe impuls vanuit Frankrijk.

Toen De Gaulle in 1969 na een verloren referendum moest opstappen, was de wereld zeer benieuwd wat de buitenlandpolitiek van diens opvolger Georges Pompidou zou gaan inhouden.³ De Franse historicus Serge Berstein stelt in *The Pompidou Years, 1969-1974* dat Pompidou de buitenlandpolitiek van zijn voorganger De Gaulle grotendeels voortzette. Meerdere onderzoekers gaan hier echter tegenin, waaronder de Amerikaanse historicus en Frankrijk-expert Stanley Hoffmann. Hij stelt dat, in tegenstelling tot Bersteins bewering er wel degelijk koerswijzigingen waren, waaronder het Franse akkoord voor de toetreding van het Verenigd Koninkrijk tot de EEG.⁴ In *Voor Nederland en Europa: Politici en ambtenaren over het Nederlandse Europabeleid en de Europese Integratie 1945-1975* benadrukken de historici Harryvan en Van der Harst dat president Pompidou vanaf zijn aantreden in 1969 een veel cooperatiever en EG-gezinder beleid zou voeren dan zijn voorganger De Gaulle. Onder de Pompidou zouden namelijk de eerste aanzetten tot de Economische en Monetaire Unie (EMU) en de Europese Politieke Samenwerking (EPS) worden gegeven.⁵ Er lijkt dus sprake te zijn van verschillende percepties aangaande het buitenlandbeleid van Pompidou. Omdat het Franse buitenlandbeleid een groot begrip is om te onderzoeken in deze scriptie, zal het onderzoek zich richten op de vraag wat de Nederlandse perceptie van Pompidous Europabeleid was. Nederland is hierbij interessant om te onderzoeken, omdat het vaak stelling nam tegen De Gaulles buitenlandbeleid. Een kritische houding van Nederland jegens het nieuwe Europabeleid van Pompidou kan dus verwacht worden, hetgeen nieuwe inzichten kan bieden op het gebied van de Nederlands-Franse betrekkingen. Er is namelijk veel bekend over de Amerikaans-Franse betrekkingen in deze tijd, waarbij veel op de rol van de Atlantische relaties gefocust wordt. Over de periode na het aftreden van De Gaulle en het nieuwe buitenlandbeleid van Pompidou is echter minder bekend.

De betrekkingen tussen Nederland en Frankrijk in de jaren voor het aantreden van Pompidou zijn op het moment onderwerp van een levendig debat. Bart Stol schrijft in de *Internationale Spectator* dat het negatieve beeld over Frankrijk als Einzelgänger in de internationale politiek in de jaren 1958-1963 enigszins bijgesteld moet worden. Nederland en Frankrijk konden elkaar namelijk wel vaak vinden als het ging om koloniale kwesties of het gemeenschappelijke landbouwbeleid binnen de EEG.^{6,7} Dit in

¹ A.G. Harryvan, J. van der Harst, S. van Voorst, *Voor Nederland en Europa: Politici en ambtenaren over het Nederlandse Europabeleid en de Europese Integratie 1945-1975*, (Uitgeverij Boom, Amsterdam, 2001), 23.

² G. Lundestad, *The United States and Europe since 1945* (Oxford University Press, 2003), 137.

³ A.i. president Alain Poher buiten beschouwing gelaten.

⁴ S. Hoffmann, ‘Comment on Moravcsik’, *Journal of Cold War Studies* 2 (2000), 72-73.

⁵ A.G. Harryvan, J. van der Harst, S. van Voorst, *Voor Nederland en Europa: Politici en ambtenaren over het Nederlandse Europabeleid en de Europese Integratie 1945-1975*, (Uitgeverij Boom, Amsterdam, 2001), 23.

⁶ B.J. Stol, ‘Nieuw licht op de Nederlands-Franse relatie: Mythe van de antithese’, *Internationale spectator* (2006), 646.

⁷ J.H. Molegraaf, ‘Boeren in Brussel. Nederland en het Europees Gemeenschappelijk Landbouwbeleid: 1958-1971, academisch proefschrift, Universiteit Utrecht (1999)

tegenstelling tot situaties waarbij het de Europese integratie betrof.⁸ Stol baseert zich hier op eerder onderzoek van Molegraaf als Hellema.⁹ De analyses van deze drie beslaan echter de periode waarin De Gaulle nog aan de macht was in Frankrijk. Een tijd waarin zowel Nederland als Frankrijk nog koloniaal bezit hadden. Over de verdere toekomst van de Nederlands-Franse relaties worden verder geen mededelingen gedaan. Het is daarom interessant om in te gaan op de veranderende relaties na de onafhankelijkheid van de koloniën, Frankrijk en Nederland konden elkaar tijdens de jaren vijftig politiek gezien immers vaak vinden als het ging om koloniale politiek.¹⁰ Bovendien vond er een machtswisseling plaats tussen De Gaulle, die de Europese politiek meer dan een decennium sterk beïnvloed had, en Georges Pompidou. Kan de lijn van Molegraaf, Hellema en Stol doorgetrokken worden? Hoe goed waren de Nederlands-Franse betrekkingen na het tijdperk van De Gaulle?

Allereerst zal ik een historisch kader schetsen, waarin ik de situatie van Europa in de jaren zestig toelicht. Hierbij zal ingegaan worden op de rol van Nederland en Frankrijk binnen Europa, en haar Atlantische partners (de Verenigde Staten en het Verenigd Koninkrijk). Vervolgens zal ik door middel van archiefonderzoek ingaan op de toetreding van het Verenigd Koninkrijk tot de EEG en de belangen van Nederland en Frankrijk bij die toetreding. Er zullen in dit onderzoek twee belangrijke stappen gezet worden om te kijken of de komst van Pompidou Nederland windeieren heeft gelegd of juist niet. De eerste stap zal gezet worden in een hoofdstuk over de verwachtingen van het Nederlandse kabinet over het buitenlandbeleid van Pompidou van juni 1969 tot en met juni 1970. Deze data corresponderen met de dag van aantreden van Pompidou en de start van de toetredingsonderhandelingen het Verenigd Koninkrijk tot de EEG. In een daaropvolgend hoofdstuk zal de tweede stap gezet worden, die zich baseert op de perceptie van het Nederlandse kabinet over het Franse standpunt zelf tijdens de toetredingsonderhandelingen vanaf juni 1970, tot aan het einde van de toetredingsonderhandelingen met het Verenigd Koninkrijk, begin 1972. Om deze processen goed in kaart te brengen zal ik mij richten op analyses van het Nederlandse ministerie van Buitenlandse Zaken, notulen van de Ministerraad en correspondentie van de verantwoordelijke bewindslieden.

⁸ B.J. Stol, 'Nieuw licht op de Nederlands-Franse relatie: Mythe van de antithese', *Internationale spectator* (2006), 649.

⁹ J.H. Molegraaf, 'Boeren in Brussel. Nederland en het Europees Gemeenschappelijk Landbouwbeleid: 1958-1971, academisch proefschrift, Universiteit Utrecht (1999)

¹⁰ B.J. Stol, 'De enige zekere bondgenoot. Nederland, Frankrijk en de zwanenzang van het Europese kolonialisme (1950-1962)' (2009), 33.

Historisch kader

Alvorens aan het daadwerkelijke onderzoek naar de Nederlandse verwachtingen en percepties van Pompidous buitenlandbeleid te beginnen, is het belangrijk om de jaren '69 tot en met '74 te contextualiseren. Hiervoor moet terug worden gegaan naar het begin van het mandaat van president De Gaulle in 1958. Kenmerkend voor de buitenlandpolitiek van De Gaulle was zijn weerstand tegen een Amerikaanse hegemonie in West-Europa en met name de macht van de V.S. binnen de NAVO. Nederland toonde zich echter Atlantischer dan haar Franse partner. Om deze reden zal ik de buitenlandpolitiek van beide landen beschrijven en de tegenstellingen duiden.

De Noorse historicus Geir Lundestad geeft in *The United States and Europe since 1945* drie redenen voor de Franse weerstand tegen een te sterke Amerikaanse inmenging in West-Europa. Allereerst verwachtte De Gaulle dat de NAVO de bescherming van de Franse koloniën op zich nam en de Franse belangen beschermde. Een voorbeeld hiervan was Algerije, dat formeel deel van Frankrijk uitmaakte, maar dat door de Amerikanen als een gebied werd gezien dat vroeg of laat onafhankelijk zou worden. Washington wilde niet op die Franse wens ingaan omdat de V.S. dan haar antikoloniale reputatie zou verliezen, aldus Lundestad. In feite was het een poging om het Franse *empire* te behouden. Kolonialisme was echter iets waar de Amerikanen absoluut niet mee geassocieerd wilden worden.¹¹ Ten tweede waren de relaties tussen de V.S. en Frankrijk ernstig verstoord geraakt door de Suezcrisis van 1956. De Amerikanen weigerden steun te verlenen aan het Verenigd Koninkrijk en Frankrijk tijdens de militaire campagne die volgde op de nationalisatie van het Suezkanaal door Egypte. Het Verenigd Koninkrijk trok hieruit de conclusie dat ze nooit meer operaties zou ondernemen die zouden kunnen leiden tot een conflict met de V.S. De Fransen concludeerden echter dat ze de Amerikanen niet meer konden vertrouwen. Om deze reden besloten de Fransen dat zij minder afhankelijk wilden worden van de V.S. als het ging om 'vital matters'.¹²

Ten slotte waren de Fransen teleurgesteld over de militaire strategie die de V.S. hanteerden in West-Europa. De geplande opbouw van een Europese troepenmacht was nog niet gerealiseerd aan het einde van de jaren vijftig en de Amerikanen wilden om deze reden de focus op nucleaire wapens leggen om zo Europa beter te kunnen beschermen. In 1957 bleek echter dat de Sovjetunie ook beschikking had over intercontinentale ballistische raketten, waardoor het volgens de Fransen aannemelijker werd dat de Amerikaanse troepen zich terug zouden gaan trekken uit West-Europa. Het was namelijk de vraag of de V.S. bereid waren hun nucleaire wapens in te zetten om West-Europa te beschermen, in de wetenschap dat de Sovjetraketten Amerikaanse steden konden bereiken.¹³

Het is om deze redenen dat De Gaulle vanaf zijn aantreden, en de installatie van de Vijfde Republiek in 1958, een buitenlandpolitiek voerde die erop gericht was om Frankrijk onafhankelijker te maken van de V.S. Opgemerkt moet worden dat De Gaulle Amerika met name op economisch en cultureel gebied als een dreiging zag, alhoewel hij bijvoorbeeld het Marshallplan steunde. Hij zag de rol van de V.S. in Europa als een 'protective hegemony', als een noodzakelijk kwaad om beschermd te kunnen worden tegen de Sovjetunie.¹⁴ De onafhankelijker positie van Frankrijk die De Gaulle nastreefde werden in de jaren zestig werkelijkheid door een aantal internationale ontwikkelingen. De positie van de Sovjet-Unie was verzwakt geraakt door haar conflicten met haar bondgenoot de Volksrepubliek China. Daarnaast had de Sovjet-Unie het tijdens de Cubacrisis in 1962 af moeten leggen tegen de V.S. Zodoende was het zelfvertrouwen van het Westen toegenomen, hetgeen het minder noodzakelijk maakte voor de Fransen om op de NAVO en de V.S. te vertrouwen, aldus Lundestad.¹⁵ Voorts kon Frankrijk, na jaren van wederopbouw en economische afhankelijkheid van de V.S., weer op

¹¹ G. Lundestad, *The United States and Europe since 1945* (Oxford University Press, 2003), 114.

¹² Ibidem, 114-115.

¹³ Ibidem, 115.

¹⁴ Ibidem, 117.

¹⁵ Ibidem, 128.

eigen benen staan. Zowel op economisch als militair gebied. Specifiek voor Frankrijk gold dat het er in 1960 eindelijk in slaagde om kernwapens (een zogenaamde *'force de frappe'*) te bemachtigen, als enige West-Europese land naast het Verenigd Koninkrijk. Dit maakte Frankrijk ook in militair opzicht minder afhankelijk van de Amerikanen en de Britten, aangezien het voor haar eigen veiligheid kon instaan. Daarnaast was de Algerijnse oorlog in 1962 eindelijk afgelopen, wat ervoor zorgde dat Frankrijk haar troepen kon moderniseren. De Gaulle steviger in het zadel nadat hij in 1965 werd herkozen voor een nieuwe termijn van zeven jaar.¹⁶

Een eerste gevolg van De Gaulles onafhankelijker koers deed zich voor in 1962/1963. In 1961 deed het Verenigd Koninkrijk een aanvraag om tot de EEG toegelaten te mogen worden. De Gaulle gebruikte zijn vetorecht om deze toetreding te voorkomen en wist zich volgens Lundestad de woede van de Amerikanen en de Britten op de hals te halen door ook nog eens in januari 1963 het Elyséeverdrag te tekenen, waarin een betere bilaterale samenwerking met de West-Duitsers werd vastgelegd, zonder tussenkomst van andere Europese bondgenoten zoals het Verenigd Koninkrijk.¹⁷ Ondanks ingrijpen door de Bundestag, dat het verdrag in Atlantische richting bijstelde, was het kwaad al geschied.¹⁸ Mathieu Segers beschrijft in zijn boek *Reis naar het continent: Nederland en de Europese Integratie* dat het Nederlandse kabinet furieus reageerde op het Franse afbreken van de onderhandelingen over toetreding met het Verenigd Koninkrijk. Zo noemde minister Joseph Luns het einde van de toetredingsonderhandelingen een 'zwarte dag voor Europa'. Ook was volgens Luns de 'geest van de gemeenschap van de Zes ernstig gecompromitteerd.' Hier moet echter wel bij vermeld worden dat deze actie juist op sympathie van de eurofielen in Brussel kon rekenen. Door het Verenigd Koninkrijk buiten de EEG te houden, werd het Gemeenschappelijk Landbouwbeleid gevrijwaard van een Angelsaksische aanval. De Britse Commonwealth had dit beleid immers flink onder druk kunnen zetten, aangezien de Britten 'preferentiële arrangementen' voor de invoer van landbouwproducten uit deze gebieden hanteerden. Dit Franse beleid strookte met het Nederlandse, aangezien er in Nederland sprake was van productieoverschotten, een extra concurrent voor de EEG-markt was dus niet wenselijk.¹⁹

De intentie van het Nederlandse kabinet aangaande haar buitenlandbeleid op de lange termijn (gedurende het mandaat van de De Gaulle en daarna) blijkt duidelijk uit een memo verstuurd naar aanleiding van het toetreden van het Verenigd Koninkrijk tot de Europese Economische Gemeenschap in 1972. De chef van de Directie Integratie Europa (DIE) van het Ministerie van Buitenlandse Zaken, Franz Italianer, schrijft in januari 1972 aan de Ministerraad:

'Met de afsluiting van dit verdrag is een van de grote doelstellingen van de Nederlandse buitenlandse politiek verwezenlijkt. Vanaf het eerste begin, in 1957/58, hebben wij de aanwezigheid van het VK (en de overige drie kandidaten) binnen de Europese Gemeenschappen gewenst. De redenen daarvoor zijn van zeer algemene en fundamentele aard geweest.'²⁰

Italianer gaf vervolgens vier redenen voor de Nederlandse wens, vanaf 1957/1958, om het Verenigd Koninkrijk te betrekken bij het proces van de Europese integratie. Allereerst gaf hij aan dat de Europese integratie niet zou kunnen slagen in haar hoofddoel, de versterking van West-Europa, tenzij meer landen deel uit zouden gaan maken van het proces. Vervolgens noemde hij dat het toetreden van een democratisch en geestelijk aan Nederland verwant land belangrijk was, en dat door de 'naar buiten gerichte' (ergo Atlantische) politiek vormen van Europees nationalisme tegen zouden kunnen worden gegaan. Vervolgens gaf Italianer aan dat Nederland altijd de hoop heeft gehad dat de toetreding van het Verenigd Koninkrijk een beter evenwicht tussen de grote lidstaten zou kunnen bewerkstelligen, en dan met name de Frans-Duitse hegemonie binnen de EEG. Dit laatste werd belangrijker toen Frankrijk en

¹⁶ G. Lundestad, *The United States and Europe since 1945* (Oxford University Press, 2003), 128.

¹⁷ Ibidem, 123.

¹⁸ A.J. Boekstijn, *'Van Monnet tot Hayek. De geschiedenis van de Europese integratie, deel 1'*, Kleio (2004), 11-20.

¹⁹ M. Segers, *Reis naar het Continent: Nederland en de Europese Integratie, 1950 tot heden* (Uitgeverij Bert Bakker, 2013), Amsterdam, 151-152.

²⁰ Nationaal Archief, 2.05.313, Italianer aan de Ministerraad, 14 januari 1972.

de Bondsrepubliek Duitsland (BRD) in januari 1963 het Elysée-verdrag (ofwel het Frans-Duitse vriendschapsverdrag) sloten. Ten slotte stelde Italianer dat de interne markt uitgebreid zou kunnen worden bij toetreding van het Verenigd Koninkrijk, wat een positief effect op de economie zou hebben. Niet minder dan 75% van de totale export zou dan binnen een zogenaamde 'geprivilegieerde markt' plaats gaan vinden.²¹

Aan het einde van de jaren zestig werd de kans op Britse toetreding en daarmee de kans op zo'n 'geprivilegieerde' opeens groter. De positie van De Gaulle kwam namelijk onder druk te staan. Van alle West-Europese jongerenprotesten in 1968, was het Franse studentenoproer in mei 1968 de grootste en het meest ingrijpend. Al snel werd duidelijk dat het oproer niet beperkt bleef tot een groep studenten, mensen met allerlei achtergronden (marxistisch, pacifistisch, anti-imperialistisch) sloten zich aan om hun ongenoegen over zowel de nationale politiek als de internationale politiek te uiten.²² Ondanks het feit dat De Gaulle zich gedurende de gehele maand mei op de achtergrond hield en eerste minister Georges Pompidou de crisis wist te bezweren, was dit een duidelijk protest tegen de heerschappij van De Gaulle. De Gaulle trad uiteindelijk in april 1969 af, na een verloren referendum over een aantal kleine wijzigingen in de grondwet.²³ Het aftreden van De Gaulle, en daarmee het aantreden van de presidenten Alain Poher en Georges Pompidou, bood voor Nederland dus mogelijk nieuwe kansen binnen de Europese samenwerking.

Er was gedurende de beschreven periode dus sprake van ontevredenheid over het beleid van Frankrijk. Het is daarom des te interessanter om de vraag te stellen in hoeverre er bepaalde verwachtingen waren van de opvolger van De Gaulle en hoe hier uiteindelijk op gereageerd werd door het Nederlandse kabinet. In het eerstvolgende hoofdstuk zal er door middel van archiefonderzoek gekeken worden naar bilaterale samenwerking tussen Frankrijk en Nederland in de periode tussen het aantreden van Pompidou en de start van de toetredingsonderhandeling van het Verenigd Koninkrijk tot de EEG. De focus ligt op de Europese samenwerking, met name het Gemeenschappelijk Landbouwbeleid en de (mogelijke) toetreding van andere landen, waaronder het Verenigd Koninkrijk, tot de EEG. Hieruit zal blijken dat er frictiepunten waren, maar ook dat de samenwerking op andere punten vlekkeloos kon verlopen. Het afsluitende hoofdstuk zal zich meer specifiek richten op de Franse positie binnen de toetredingsonderhandelingen met het Verenigd Koninkrijk en de perceptie van het Nederlandse kabinet hiervan.

²¹ Nationaal Archief, 2.05.313, Italianer aan de Ministerraad, 14 januari 1972.

²² William I. Hitchcock, *The Struggle for Europe* (Anchor Books, 2003), 247.

²³ G. Lundestad, *The United States and Europe since 1945* (Oxford University Press, 2003), 137.

Verwachtingen van het Nederlandse kabinet aangaande Pompidous buitenlandbeleid

Nu het debat en de context omtrent de Nederlands-Franse verhoudingen bekend zijn, zullen de verwachtingen van het Nederlandse kabinet omtrent de machtswisseling in Frankrijk in dit hoofdstuk toegelicht worden. Concreet betekent dit dat de Ministerraadnotulen en memoranda, aangevuld door secundaire literatuur vanaf 20 juni 1969 (de dag van de inauguratie van Pompidou als president van Frankrijk), tot en met 30 juni 1970 (de dag waarop de toetredingsonderhandelingen startten) worden onderzocht. In het hierop volgende hoofdstuk zal namelijk de rol van Frankrijk binnen de onderhandelingen vanuit Nederlands perspectief, bekeken worden. Dat wil zeggen, alles wat plaatsvond tussen de start van de onderhandelingen en de toetreding van het Verenigd Koninkrijk tot de EEG op 1 januari 1973.

Op 28 april 1969, enkele minuten na middernacht, kondigde president De Gaulle zijn aftreden aan²⁴, na het verliezen van een referendum omtrent de regionalisering van de Franse bestuursorganen en het overhevelen van macht naar de Senaat.²⁵ Naar aanleiding van de in het historisch kader besproken fricties tussen Nederland en Frankrijk, is het voor te stellen dat het Nederlandse kabinet zijn aftreden als een mogelijkheid zag tot een vernieuwde Europese samenwerking.²⁶ Om de Europese integratie na het De Gaulle-tijdperk een impuls te geven werd er op Frans initiatief besloten om een Europese topconferentie te houden in Den Haag, aangezien Nederland in de tweede helft van 1969 voorzitter van de EEG was.²⁷ Ook omdat bleek dat de net aangetreden president Pompidou niet onwelwillend stond tegenover het toetreden van het Verenigd Koninkrijk tot de EEG. Daarnaast wilde Pompidou de voltooiing en verdieping van de Gemeenschap bespreken met de vijf andere lidstaten.²⁸ In de politieke en monetaire verdieping was het Nederlandse kabinet niet bijster geïnteresseerd, haar aandacht ging vooral uit naar de landbouwfinanciering en de toetreding van het Verenigd Koninkrijk.

De landbouwsector was voor zowel Frankrijk als Nederland van groot belang. Alhoewel er in Nederland in de jaren na de oorlog sprake was geweest van grote schaarste, was deze nu omgeslagen in grote overvloed in de landbouw. Toenmalig minister Sicco Mansholt van Landbouw was begonnen om exportsubsidies te geven, om zo overschotten op te kopen. Op deze manier garandeerde de staat de prijzen voor Nederlandse boeren. De overschotten zouden vervolgens met verlies gedumpt worden aan de andere zijde van de tariefmuur. Den Haag lifte daarom graag mee op het Franse beleid voor een sterker gemeenschappelijk landbouwbeleid.²⁹ Het gemeenschappelijk landbouwbeleid was zo belangrijk dat Minister van Buitenlandse Zaken Joseph Luns stelde dat de conferentie pas een succes genoemd kon worden als er een besluit genomen zou worden genomen over zowel een datum waarop de toetredingsonderhandelingen met het Verenigd Koninkrijk konden beginnen, als een besluit aangaande de verdere integratie van het gemeenschappelijk landbouwbeleid.³⁰

²⁴ L'Express, 'Le depart de De Gaulle sous le regard de Guy de Konopnicki' (versie van 5 mei 2012), http://www.lexpress.fr/culture/livre/le-jour-ou-de-gaulle-est-parti-27-avril-1969_1112299.html (Geraadpleegd op 19 januari 2015)

²⁵ France Politique, 'Referendum 1969' (versie van 26 oktober 2014), <http://www.france-politique.fr/referendum-1969.htm> (Geraadpleegd op 27 januari 2015)

²⁶ J.W. Brouwer, J. van Merriënboer, *P.S.J. de Jong: Een biografie van buitengaats naar Binnenhof* (Amsterdam 2011), 267.

²⁷ Ibidem, 267.

²⁸ Archive of the European Integration, *Meeting of the Heads of State or Government, The Hague, 1-2 december 1969* (University of Pittsburgh), 7.

²⁹ M. Segers, *Reis naar het Continent: Nederland en de Europese Integratie, 1950 tot heden* (Uitgeverij Bert Bakker, 2013), Amsterdam, 152

³⁰ J.W. Brouwer, J. van Merriënboer, *P.S.J. de Jong: Een biografie van buitengaats naar Binnenhof* (Amsterdam 2011), 267-268.

Op de dag van het aantreden van Pompidou als president van Frankrijk, meldde Luns tijdens de Ministerraad dat hij een vertrouwelijk gesprek had gehad met de Franse staatssecretaris van Buitenlandse Zaken, Jean Noël de Lipkowski, en hij zei daarover het volgende:

‘Die [De Lipkowski] bleek van mening dat Frankrijk een meer Europese politiek zou moeten voeren en dat zij hiervoor van de bestaande gemeenschappen zou moeten gebruikmaken. De staatssecretaris vreesde dat Engeland zich meer op de Verenigde Staten zou gaan richten indien niet binnen korte tijd een aanvang zou worden gemaakt met onderhandelingen voor de toetreding. Voorts zou Frankrijk meer toenadering moeten zoeken tot de Benelux en Italië.’³¹

Uit deze notulen blijkt dat het Nederlandse kabinet aanleiding had om aan te nemen dat het nieuwe kabinet van Pompidou zich wilde gaan inzetten voor de toetreding van het Verenigd Koninkrijk tot de EEG. In aanloop naar de topconferentie van december 1969 tastte het Nederlandse kabinet echter in het duister wat betreft de Franse intenties, in tegenstelling tot eerdere berichten. Uit de notulen van de Ministerraad op 4 juli 1969 blijkt dat er binnen de Franse regering veel onduidelijkheid is over de te voeren koers, er lijkt sprake te zijn van een machtsstrijd tussen de verschillende Gaullistische stromingen.

‘Spreker [Luns] is van oordeel dat degenen die na het optreden van het kabinet Chaban-Delmas al te veel vaart willen zetten achter de Europese integratie de Europese zaak geen goed doen. Men dient zich te realiseren dat in Frankrijk achter de schermen een strijd gaande is tussen de Europese richting Duhamel, Giscard d’Estaing, Schumann en De Lipkowski, andere gematigde Gaullisten en de orthodoxe Gaullisten. Men moet de Franse regering de tijd geven het over de te volgen koers eens te worden.’³²

Pompidou moest zich namelijk eerst zien te pacifiëren met de orthodoxe gaullisten in het kabinet-Chaban-Delmas. Deze ‘hardline-gaullisten’ zagen zelfs kleine stapjes in de richting van een eventuele Britse toetreding als ondermijning van de Franse positie in Europa en Pompidou diende hier dan ook ruim de tijd voor te nemen totdat hij het überhaupt over toetredingsonderhandelingen zou kunnen hebben binnen het kabinet.³³ De rechtervleugel binnen zijn kabinet onderhandelde bijzonder hard en hij kon deze bewindslieden alleen meekrijgen wanneer het eindresultaat voor Frankrijk aantrekkelijk zou zijn.³⁴ Een andere verklaring voor de onduidelijkheid over het Franse standpunt is het feit dat de communicatie binnen de Franse regering anders verliep dan ten tijde van De Gaulle, die nooit buiten zijn ministers om aan ambtenaren instructies gaf. Pompidou had daarentegen regelmatig contact met zijn ambtenaren, zonder dat minister Schumann daarvan op de hoogte was, hetgeen voor misverstanden zorgde.³⁵

Onduidelijke verwachtingen

Minister Luns begreep, via ambassadeur A.W.C. Bentinck in Parijs en de Franse staatssecretaris voor Buitenlandse Zaken De Lipkowski, dat de Franse regering niet negatief stond tegenover een intentieverklaring aangaande de uitbreiding van de Gemeenschap, mits deze voorzichtig was ingekleed.³⁶ Alhoewel hieruit blijkt dat de hoop van het Nederlandse kabinet, dat de toetreding van het Verenigd Koninkrijk steeds dichterbij kwam, waarheid werd, waren de ministers B.J. Udink en C.H.F. Polak (respectievelijk verantwoordelijk voor Ontwikkelingssamenwerking en Justitie) zeer kritisch. In dezelfde Ministerraad blijkt namelijk uit de woorden van minister P.J. Lardinois van Landbouw dat

³¹ Nationaal Archief, 2.02.05.02, 952, notulen Ministerraad, 20 juni 1969.

³² Nationaal Archief, 2.02.05.02, 953, notulen Ministerraad, 4 juli 1969.

³³ M. Pine, *Harold Wilson and Europe: Pursuing Britain's membership of the European Community* (Londen, 2012), 132.

³⁴ Nationaal Archief, 2.02.05.02, 1105, notulen Ministerraad, 26 maart 1971.

³⁵ Ibidem.

³⁶ Nationaal Archief, 2.02.05.02, 953, notulen Ministerraad, 4 juli 1969.

Frankrijk de agrarische samenwerking sterk wilde verbeteren, zo begreep hij van zijn Franse ambtsgenoot J. Duhamel. Minister Polak vroeg zich af of door de eerdere verklaring van premier Chaban-Delmas, dat het Verenigd Koninkrijk geen lid van de EEG kon worden voordat het Europese landbouwbeleid volledig was geïntegreerd, de kansen van een Britse toetreding niet sterk waren gereduceerd. Minister Udink had het gevoel dat de Franse regering zich Europees opstelde, om zo snel mogelijk binnen de Zes overeenstemming te bereiken over de landbouwpolitiek, wetende dat een volledig geïntegreerd landbouwbeleid de Britse toetreding veel moeilijker maakte, daar de Britten zich dan meer moesten aanpassen. Udink had de indruk dat wanneer de gesprekken binnen de Zes over de integratie van het landbouwbeleid gewoon door zouden gaan, zonder dat het Verenigd Koninkrijk daarbij op zijn minst een consultatieve rol kon spelen, de Britse toetreding steeds verder in het gedrang zou komen. Hij stelde om deze reden dan ook voor om hierover parallelle gesprekken te gaan voeren met de Britse regering.³⁷ Luns gaf aan dat hij bereid was om de suggestie van Udink nader te gaan onderzoeken, maar hij vreesde dat dit automatisch tot een duidelijke intentieverklaring aangaande de toetreding van het Verenigd Koninkrijk zou leiden, hetgeen op dat moment zowel Frankrijk, de BRD, België en Luxemburg af zou schrikken.³⁸

Op 30 juni stuurde staatssecretaris Hans de Koster van Buitenlandse Zaken een memorandum aan minister Luns over een gesprek dat hij had gevoerd met de tweede Franse staatssecretaris van Buitenlandse Zaken, Yvon Bourges. Zij spraken over de datum van de topconferentie en de rol van Frankrijk binnen de West-Europese Unie (WEU). De Koster stelde in het memorandum:

‘Ik kan niet beoordelen of uw ambtsgenoot [Schumann] inderdaad reeds vergaand zijn beleid heeft bepaald, evenmin in hoeverre hij zijn ware gedachten aan zijn staatssecretarissen uiteen heeft willen zetten.’³⁹

Toen Luns het met de Franse minister van Buitenlandse Zaken, Robert Schumann, in oktober 1969 over de parallel tussen de toetreding van het Verenigd Koninkrijk en het Franse standpunt aangaande het landbouwbeleid had, merkte hij op dat hij de indruk kreeg dat Pompidou en Schumann zelf ook nog niet hadden besloten welk standpunt ze zouden gaan innemen bij de conferentie in Den Haag twee maanden later.⁴⁰ Dit bevestigde het bericht van De Koster van 30 juni waaruit bleek dat de Fransen eigenlijk niet tot een gemeenschappelijk standpunt konden komen.⁴¹

De eerste indicatie dat Frankrijk wellicht welwillend tegenover de toetreding van het Verenigd Koninkrijk zou staan, kwam van de West-Duitse minister van Buitenlandse Zaken Willy Brandt, toen deze met zijn Belgische en Nederlandse ambtsgenoten overlegde begin juli 1969. Brandt sprak tijdens dit onderhoud over zijn ontmoeting met de Franse minister Schumann in Parijs. Brandt stelde dat hij de indruk kreeg dat de Fransen aanstuurden op een Europese topconferentie en dat hij meende dat de Franse regering bereid was de politieke bezwaren tegen de Britse toetreding te laten vallen.⁴²

Er kwam echter meer duidelijkheid over het standpunt van de Franse regering toen de Franse minister Schumann Nederland begin november bezocht in aanloop naar de conferentie in Den Haag. Schumann sprak met Luns over de voltooiing en uitbreiding van de Zes, waarbij met ‘voltooiing’ met name op het gemeenschappelijk monetair beleid werd bedoeld. Luns stelde het kabinet hiervan op de hoogte tijdens de Ministerraadvergadering van 7 november 1969:

‘De uitbreiding van de gemeenschap zal een zeer belangrijk punt op de conferentie zijn. Wat dit betreft is de Franse houding in de laatste weken wat versoepeld. De heer Schumann zei de vorige dag hierover dat met Groot-Brittannië zal worden onderhandeld en dat dit land eens lid zal worden, maar dat Frankrijk geen datum kon noemen alvorens de

³⁷ Nationaal Archief, 2.02.05.02, 953, notulen Ministerraad, 4 juli 1969.

³⁸ Ibidem.

³⁹ Nationaal Archief, 2.05.313, 15325, memorandum De Koster aan Luns, 30 juni 1969.

⁴⁰ Nationaal Archief, 2.02.05.02, 953, notulen Ministerraad, 24 oktober 1969.

⁴¹ Nationaal Archief, 2.05.313, 15325, memorandum De Koster aan Luns, 30 juni 1969.

⁴² Nationaal Archief, 2.02.05.02, 952, notulen Ministerraad, 10 juli 1969.

landbouwregeling en de voltooiing tot een bevredigend resultaat hadden geleid. Minister Schumann vroeg wat dit betreft vertrouwen in Frankrijk te hebben.⁴³

Luns gaf tegenover Schumann duidelijk aan dat dit vertrouwen wel wederzijds moest zijn en dat voor Nederland ‘vage’ afspraken over de toetreding van het Verenigd Koninkrijk onacceptabel waren. Luns stelde in de Ministerraad dat het resultaat van zijn overleg met Schumann zeer bevredigend is.⁴⁴ Op deze manier kwam er langzamerhand, minder dan een maand voor de start van de conferentie, eindelijk meer duidelijkheid over het standpunt van de Franse regering aangaande de toetreding van het Verenigd Koninkrijk tot de EEG. Het standpunt van Schumann werd bevestigd toen staatssecretaris de Koster op 10 november een lunch met hem had. Tijdens deze lunch merkte Schumann op dat de ‘andere landen’ niet moesten verwachten dat er een startdatum voor de toetredingsonderhandelingen zou worden bepaald tijdens de conferentie, maar dat men erop moest vertrouwen dat Frankrijk zou meewerken aan een procedure die tot het openen van deze onderhandelingen zou leiden.⁴⁵

De Haagse conferentie

Alhoewel volgens de Ministerraadnotulen van 5 december 1969 niet van een ‘eclatant succes’ mag worden gesproken, was het Nederlandse kabinet toch niet ontevreden over het resultaat van de top in de dagen ervoor. De top was namelijk ook geen mislukking geworden, daar de Fransen zich aan hun woord gehouden hadden, want op de tweede dag van de conferentie werd het akkoord gegeven voor de start van toetredingsonderhandelingen met het Verenigd Koninkrijk.⁴⁶ De hoop op een constructieve Franse houding tijdens de toetredingsonderhandelingen werd in februari 1970 echter al de kop in gedrukt. Op 20 februari deelden minister Luns en staatssecretaris De Koster namelijk mede dat ze waren geschrokken van een uitlating van Schumann een dag eerder. Schumann stelde dat niet over de toetreding van het Verenigd Koninkrijk gesproken kon worden alvorens de financiële en landbouwreglementen door de zes landen waren geratificeerd. Ondanks de schok achtte Luns het wel mogelijk dat Schumann hierop zou terugkomen, gezien de afspraken die waren gemaakt in Den Haag.⁴⁷ Dit gebeurde echter niet, zo bleek een week later. De Koster ontving het bericht dat Schumann in de vaste commissie voor Buitenlandse Zaken van de *Assemblée Générale* had gesteld dat de toetredingsonderhandelingen pas konden beginnen wanneer over zou worden gegaan tot ratificatie van de financiële en landbouwreglementen, zoals deze waren opgesteld in Brussel, hetgeen bevestigd werd door de Franse ambassadeur in Londen. Het Nederlandse kabinet leek verbijsterd te zijn over ogenschijnlijke herroeping van gemaakte afspraken. Als reactie op de mededeling van De Koster stelde minister-president De Jong vervolgens dat de gedachten van Schumann in strijd waren met de afspraken zoals gemaakt tijdens de conferentie in Den Haag. Wat betreft de Jong kon Nederland de door Frankrijk gewenste ratificaties als drukmiddel gebruiken, mochten de toetredingsonderhandelingen nog niet gestart zijn in juli 1970.⁴⁸

Toen op 6 maart 1970 de ministers van Buitenlandse Zaken van de Zes samenkwamen om de toetreding van het Verenigd Koninkrijk en drie andere kandidaten te bespreken, bleek dat Frankrijk lijnrecht tegenover de andere vijf lidstaten stond. Waar Nederland een grotere rol voor de Europese instituties weggelegd zag, protesteerde Frankrijk hiertegen. Frankrijk wilde de buitenlandse politiek namelijk beperkt houden tot de intergouvernementele aard die de Zes tot op dat moment hadden en was tegen het idee dat de Zes met één stem zouden gaan spreken. Met die gedachte in het achterhoofd wilde Frankrijk geen macht overhevelen naar de Europese instituties. De Franse houding jegens de Britse toetreding specifiek was echter onduidelijk zo blijkt uit een nota van het ministerie van Buitenlandse

⁴³ Nationaal Archief, 2.02.05.02, 954, notulen Ministerraad, 7 november 1969.

⁴⁴ Ibidem.

⁴⁵ Nationaal Archief, 2.02.05.02, 953, notulen Ministerraad, 14 november 1969.

⁴⁶ Nationaal Archief, 2.02.05.02, 953, notulen Ministerraad, 5 december 1969.

⁴⁷ Nationaal Archief, 2.02.05.02, 986, notulen Ministerraad, 20 februari 1970.

⁴⁸ Nationaal Archief, 2.02.05.02, 986, notulen Ministerraad, 27 februari 1970.

Zaken op 18 juni 1970, twaalf dagen voordat de toetredingsonderhandelingen zouden gaan beginnen. Het Directoraat-Generaal Europese Samenwerking (DGES) zei daarover:

‘Men kan geen gevolgtrekkingen maken t.a.v. de intenties van met name de Franse regering, noch t.a.v. het algemene verloop van de onderhandelingen. Voor zover het optreden van de Franse regering betreft, wordt de prognose in het bijzonder bemoeilijkt door de onzekerheid die er in het algemeen heerst t.a.v. de Europese conceptie van het huidige Franse buitenlandse beleid. [...] Voor zover bekend, heeft ook de Franse President zich nog niet duidelijk uitgesproken, hoewel gewezen kan worden op zijn krachtige uitspraak op de Topconferentie ten gunste van de toetreding van het V.K.’⁴⁹

Er kan gesteld worden dat gedurende de eerste maanden van Pompidous mandaat als president van Frankrijk er dus nog veel onduidelijk was voor het Nederlandse kabinet. De toekomstige toetreding van het Verenigd Koninkrijk tot de EEG en een sterker geïntegreerd landbouwbeleid waren van groot belang voor het Nederlandse kabinet. Via het Ministerie van Buitenlandse Zaken kreeg het kabinet te horen dat op dit laatste meer zou worden ingezet door de Fransen, maar rond de toetreding van het Verenigd Koninkrijk bleef de berichtgeving vaag. Van echte verwachtingen kon daarom nauwelijks gesproken worden, tot vlak voor de Europese topconferentie in Den Haag van 1 en 2 december 1969. Ondanks de toezeggingen van Pompidou tijdens deze conferentie, schrok het kabinet toch van de Franse houding in aanloop naar de daadwerkelijke opening van de toetredingsonderhandelingen. Waar Franse diplomaten en minister Schumann duidelijke taal spraken, liet Pompidou zich niet uit over de situatie, hetgeen het voor het Nederlandse *corps diplomatique* moeilijk maakte om het Franse standpunt tijdens de onderhandelingen te voorspellen. Een groot probleem met betrekking tot de Nederlandse stellingname bleef de onduidelijkheid over de Franse plannen en wensen. Het leek erop dat de Fransen mist creëerden, om zo sterk te staan in de onderhandelingen over onderwerpen waarbij er voor de Fransen veel op het spel stond. Daarnaast verhulde deze mist de interne strijd binnen de Franse regering. Het was voor het Nederlandse kabinet dan ook erg lastig om een tactiek te bepalen, in de praktijk kwam het Nederlandse beleid dan ook neer op *wait-and-see*.

Waar in dit hoofdstuk een duidelijk beeld geschetst is van de Nederlandse verwachtingen aangaande Frankrijks nieuwe buitenlandbeleid op Europees gebied, zal in het volgende hoofdstuk aandacht worden besteed aan de Nederlands-Franse aanvaringen op het gebied van een belangrijk dossier, namelijk de toetredingsonderhandelingen met het Verenigd Koninkrijk. Nadat Pompidou in Den Haag fiat had gegeven voor de start van deze onderhandelingen, duurde het nog tot 30 juni 1970 voordat deze zouden beginnen. Alhoewel het toetredingsverdrag pas in werking trad op 1 januari 1973, werden de toetredingsonderhandelingen op 22 januari 1972 al besloten en geratificeerd door de Europese Commissie.⁵⁰ Het onderzoek zal zich in het volgende hoofdstuk, na een korte introductie, dan ook richten op de periode tussen 30 juni 1970 en 22 januari 1972.

⁴⁹ Nationaal Archief, 2.05.313, 14316, nota van de DGES BuZa, 18 juni 1970.

⁵⁰ Official Journal of the European Communities, *Beslissing van de Raad van Europese Gemeenschappen aangaande de toetreding van Denemarken, Ierland, Noorwegen, het Verenigd Koninkrijk en Noord-Ierland tot de EEG en EURATOM*, 27 maart 1972, 3-4.

Nederland, Frankrijk en de Britse toetredingsonderhandelingen

Wat betreft de toetreding van het Verenigd Koninkrijk tot de EEG stonden Nederland en Frankrijk lijnrecht tegenover elkaar. De Gaulles buitenlandbeleid, gericht op losweken van Europa van de Verenigde Staten, was het kabinet-De Jong een doorn in het oog. Toen in november 1967 Frankrijk voor de tweede keer een veto uitsprak tegen een Britse toetreding was het kabinet-De Jong dan ook zeer ontstemd. Zo werd er zelfs gesproken over sancties tegen Frankrijk, zoals het boycotten van EEG-bijeenkomsten om zo de EEG te ‘bevriezen’. Dit soort sancties werden economisch echter onwenselijk geacht.⁵¹ Op het gebied van de monetaire politiek stonden de hoofden ook niet dezelfde kant op. Frankrijk had op zich geen bezwaar tegen monetaire samenwerking, maar in de praktijk kwam het dan vaak neer op supranationale samenwerking. Iets waar de Fransen fel op tegen waren.⁵² De financiering van de landbouw, in de vorm van exportsubsidies, was echter een punt waarop Nederland en Frankrijk elkaar zeer goed konden vinden. De export van landbouwproducten was voor beide landen van levensgroot belang. Minister Lardinois stelde zelfs dat een Britse toetreding niet per se in Nederlands voordeel was, in verband met de extra concurrentie.⁵³

De onderhandelingen met het Verenigd Koninkrijk zouden dus niet makkelijk worden. Op 10 juli 1970, anderhalve week na de start van de onderhandelingen in Luxemburg, schreef het directoraat-generaal Europese samenwerking (DGES) van het ministerie van Buitenlandse Zaken in een nota:

‘Het valt te verwachten, dat de financieringsproblematiek de kern zal vormen van de toetredingsonderhandelingen, althans voor zover het betreft het Verenigd Koninkrijk. Andere vraagstukken, zoals de regelingen voor Gemenebestanden, de verhouding tot de andere EFTA-landen, monetaire en institutionele vraagstukken, zijn zonder twijfel eveneens belangrijk, en misschien zelfs wel in sommige opzichten belangrijker, maar zij hebben niet dezelfde binnenlands-politieke waarde voor het V.K., noch raken zij zozeer de essentie van het Franse belang (zoals dat door Frankrijk gezien wordt), als de problematiek van de financiering. De oplossing voor dit vraagstuk zal dan ook beslissend zijn voor het welslagen van de onderhandelingen.’⁵⁴

De financieringsproblematiek was van essentieel belang voor het welslagen van de toetredingsonderhandelingen. De Britse regering had al lange tijd aangegeven dat het de onderhandelingen met de EEG zou afbreken als de lasten groter zouden blijken dan de baten.⁵⁵ Van het Verenigd Koninkrijk zou ten aanzien van de financiering van de EEG een relatief grote bijdrage geëist worden tijdens de door alle lidstaten voorgestelde overgangperiode, ondanks een groot tekort op de Britse betalingsbalans. Het Verenigd Koninkrijk zou dan een nettobetaler worden, omdat het zelf een relatief kleine landbouwsector had.⁵⁶ De Fransen deden een gevaarlijk voorstel, zij wilden dat gedurende zo’n overgangperiode het Verenigd Koninkrijk geen volledig lidmaatschap had binnen de EEG, wetende dat alle besluiten unaniem genomen moesten worden. Daarnaast was er een discussie over de agrarische sector buiten Europa, in de zogenaamde Commonwealth-gebieden. Zouden de subsidies ook van toepassing kunnen zijn op Nieuw-Zeelandse boter en Commonwealth-suiker? Deze inkomstenbron was namelijk van groot belang voor het Verenigd Koninkrijk. Frankrijk zag haar eigen markt bedreigd

⁵¹ J.W. Brouwer, J. van Merriënboer, *P.S.J. de Jong: Een biografie van buitengaats naar Binnenhof* (Amsterdam 2011), 265-267.

⁵² C. Rutting, *Der Starke am mächtigsten allein? Over de achtergrond van Schmidts initiatief in 1978 om te komen tot het Europees Monetair Stelsel* (Utrecht 2013), 12.

⁵³ M. Segers, *Reis naar het Continent: Nederland en de Europese Integratie, 1950 tot heden* (Uitgeverij Bert Bakker, 2013), Amsterdam, 184

⁵⁴ Nationaal Archief, 2.03.01, 8874, nota DGES BuZa, 10 juli 1970.

⁵⁵ Nationaal Archief, 2.02.05.02, 987, Notulen Ministerraad, 3 juli 1970.

⁵⁶ A.F. Tatham, *Enlargement of the European Union* (Alphen aan den Rijn 2009), 20.

worden door de Britse Commonwealth-goederen, en bovendien wilde Frankrijk niet dat EEG-subsidies naar de Commonwealth zouden vloeien.⁵⁷

Tegenwerking door Frankrijk

Tijdens de ministerraad van 3 juli 1970 bleek uit de woorden van minister Luns dat Frankrijk zich niet coöperatief opstelde binnen de EEG. Ondanks de Franse wens om op monetair gebied nauwer samen te werken met de andere leden van de EEG (waaronder in de toekomst het Verenigd Koninkrijk), wenste Frankrijk niet om een gezamenlijk economische politiek te gaan bedrijven, zo bleek uit een samenkomst van de Zes en de vier kandidaat-leden van de EEG begin juli 1970. Dit was volgens staatssecretaris De Koster echter onvermijdelijk, een standpunt dat werd gesteund door minister Witteveen van financiën. Men zou elkaar binnen de EEG anders een blanco cheque-positie geven wat betreft economisch beleid, aldus viceminister-president Witteveen.^{58,59} Deze onwil van de Fransen binnen de onderhandelingen, werd enkele weken later tijdens een vergadering van de Europese Raad bevestigd door het feit dat minister Schumann aangaf dat de Franse delegatie binnen de EEG-toetredingsonderhandelingen in eerste instantie alleen bereid was over de gemeenschappelijke landbouwpolitiek en de 'hoofdprincipes' te spreken. Luns gaf in de ministerraad aan dat deze Franse insteek onbespreekbaar was, ook voor de andere vier landen binnen de EEG. Hij gaf aan dat hij zich binnen de vergadering van de Europese Raad meerdere malen tegen Schumann had gekeerd en erop had gehamerd dat direct na besprekingen over de landbouw, er een gesprek moest komen dat zich zou richten op de financiën binnen een EEG met het Verenigd Koninkrijk. De andere vier landen schaarden zich hierbij achter Nederland.⁶⁰ Frankrijk gooide dus op het gebied van zowel landbouw als financiën de knuppel een aantal keren in het hoenderhoek. De Britten hadden namelijk al voor de onderhandelingen begonnen, aangegeven dat landbouw en financiën precare onderwerpen waren, waarmee de Fransen de situatie dus op scherp zetten. Deze houding werd de Fransen zeker niet in dank afgenomen door het Nederlandse kabinet.⁶¹

De Fransen leken echter bij te draaien in september 1970. Onder invloed van de door Willy Brandt geïnstigeerde *Ostpolitik* probeerden de Fransen zich meer te richten op politieke samenwerking met de andere leden van de EEG, zo verwachtte staatssecretaris De Koster. De Fransen vreesden namelijk dat deze 'detente' tussen de BRD en het Oosten zou gaan leiden tot een sterkere en zelfverzekerdere BRD binnen de EEG.⁶² De Fransen wilden om deze reden politiek tegenwicht bieden aan de West-Duitsers, door de Britten bij de EEG te betrekken. Voorheen was er nog geen sprake van deze Franse wens, dit was dus een totale ommezwaai vergeleken met de situatie twee maanden daarvoor.⁶³ Deze ommezwaai werd bevestigd toen in november 1970 de ministers van Buitenlandse Zaken van de Zes samenkwamen om de situatie in het Midden-Oosten te bespreken. Minister Schumann gaf aan dat hij er geen bezwaar tegen had om het Verenigd Koninkrijk bij dit soort besprekingen te betrekken, in het kader van de samenwerking binnen de West-Europese Unie en de potentiële toetreding van het Verenigd Koninkrijk tot de EEG.⁶⁴ In dezelfde ministerraad eind november 1970 gaf Luns echter ook aan dat tijdens een EEG-vergadering aangaande de toetreding van het Verenigd Koninkrijk en monetaire samenwerking, de gang van zaken door de Franse delegatie onder leiding van minister Schumann 'schandalig' werd gevonden en dat zij het niet eens was met de conclusies die voorzitter Schiller aan het einde van de vergadering trok. Dit had te maken met het feit dat de deelnemers aan de vergadering, op Frankrijk na, akkoord gingen met het Nederlandse-West-Duitse voorstel aangaande de

⁵⁷ Nationaal Archief, 2.03.01, 8874, nota DGES BuZa, 10 juli 1970.

⁵⁸ Nationaal Archief, 2.02.05.02, 987, Notulen Ministerraad, 3 juli 1970.

⁵⁹ Nationaal Archief, 2.02.05.02, 987, Notulen Ministerraad, 23 juli 1970.

⁶⁰ Ibidem.

⁶¹ Ibidem.

⁶² H. Haftendom, *Deutsche Außenpolitik zwischen Selbstbeschränkung und Selbstbehauptung 1945-2000* (Stuttgart / München 2001), 181.

⁶³ Nationaal Archief, 2.02.05.02, 987, Notulen Ministerraad, 18 september 1970.

⁶⁴ Nationaal Archief, 2.02.05.02, 987, Notulen Ministerraad, 27 november 1970.

monetaire samenwerking.⁶⁵ Toen op 4 december de overgangsregelingen voor de uitbreiding van de Europese Gemeenschappen werden besproken, merkte staatssecretaris De Koster op dat de Franse permanente vertegenwoordiger binnen de EEG poogde om Nederland te isoleren en vice versa. Er dreigde volgens De Koster een 5:1-verhouding te gaan ontstaan, en daarom drong hij erop aan om met enige souplesse te werk te gaan, met name op het gebied van EEG-beleid aangaande zuivel- en suikerproductie. Twee goederen die beide van belang waren voor de Nederlandse agrarische sector.⁶⁶ Vier dagen later werd door de Coördinatie Commissie voor Europese Integratie en Associatieproblemen overigens bevestigd dat er zich een 5:1-verhouding had ontwikkeld, in het nadeel van Frankrijk.⁶⁷ Ook tijdens de ministerraad van 11 december stelde minister Witteveen dat, wat betreft de Europese monetaire politiek, de dag daarvoor het comité van permanente vertegenwoordigers duidelijk was geworden dat Frankrijk zich in een geïsoleerde positie bevond. Daar Luns binnen de EEG had gesteld dat de Europese monetaire politiek en de Britse toetreding nauw samenhangen, was er sprake van een impasse binnen de toetredingsonderhandelingen, aangezien Frankrijk zich niet kon vinden in het rapport-Werner.⁶⁸ In het rapport-Werner werd de kern van een eventuele toekomstige Economische Monetaire Unie (EMU) beschreven. Deelnemers aan deze EMU moesten bereid zijn nationale monetaire bevoegdheden over te dragen aan een gemeenschappelijk instituut, wat gezien zou kunnen worden als de start van een politieke unie. Frankrijk wilde daar echter niet aan beginnen.⁶⁹

Luns en De Koster radeloos

Zowel Luns als De Koster waren daarom half december pessimistisch gestemd over de toetredingsonderhandelingen met het Verenigd Koninkrijk. Toen de EEG-lidstaten de monetaire overgangsregelingen voor de kandidaat-landen bespraken, verzette Frankrijk zich tegen het voorstel dat de Nederlandse delegatie, gesteund door de Italianen en West-Duitsers, deed. Nederland stelde namelijk voor om het Verenigd Koninkrijk, na een overgangperiode van vijf jaar, nog drie jaar extra te geven om 'correctieven op de bijdragen aan het gemeenschappelijk budget te kunnen toepassen'.⁷⁰ De Fransen gingen hier niet mee akkoord. Een interim-rapport, opgesteld om de Fransen tegemoet te komen, mondde uit in een aanvaring tussen Frankrijk en Nederland. Het rapport verdedigde het Nederlandse standpunt dat een monetaire unie niet tot stand gebracht kon worden, zonder de Europese Commissie meer bevoegdheden zou krijgen, hetgeen opnieuw op Frans verzet stuitte. Luns kreeg, mede op basis van een artikel gepubliceerd in *Le Figaro*, de indruk dat de Franse regering de onderhandelingen over deze financiële regelingen van het Verenigd Koninkrijk zo lang mogelijk wilde uitstellen in de hoop dat er hoe langer hoe meer verzet zou komen tegen de toetreding.⁷¹ Minister Polak van Justitie achtte de Franse houding een zeer ernstige zaak.

'Om Frankrijk mee te krijgen heeft Nederland overal mee ingestemd en nu gaat het erop lijken dat dit weer voor niets is gedaan. Als Groot-Brittannië voor de vierde keer zou afvallen, zal Nederland zijn standpunt moeten bepalen of het doorgaat met de EEG of niet.'⁷²

Hij werd hierbij echter niet gesteund door andere leden van het kabinet. Zo stelde minister Lardinois van Landbouw dat hij zich niet kon voorstellen dat de Franse regering het erop aan liet komen dat zij het veto tegen de Engelse toetreding moest gebruiken. Hij baseerde zich bij deze aanname op het feit

⁶⁵ Ibidem.

⁶⁶ Nationaal Archief, 2.02.05.02, 988, Notulen Ministerraad, 4 december 1970.

⁶⁷ Nationaal Archief, 2.03.01, 8874, Conclusies Coördinatie Commissie voor Europese Integratie en Associatieproblemen van BuZa, 8 december 1970.

⁶⁸ Nationaal Archief, 2.02.05.02, 988, Notulen Ministerraad, 11 december 1970.

⁶⁹ W.F.V., Vanthoor, *Van Solidus tot Euro: geld in Nederland in economisch-historisch en politiek perspectief* (2005), 158.

⁷⁰ Nationaal Archief, 2.02.05.02, 988, Notulen Ministerraad, 18 december 1970.

⁷¹ Nationaal Archief, 2.02.05.02, 988, Notulen Ministerraad, 18 december 1970.

⁷² Ibidem.

dat de Franse vertegenwoordiger binnen het Comité van Permanente Vertegenwoordigers, Jean-Marc Boegner, de Nederlandse vertegenwoordiger Dirk Pieter Spierenburg had toevertrouwd dat de Fransen waarschijnlijk wel akkoord zouden gaan in een laatste marathonzitting aangaande de overgangperiode. Dit zou volgens Boegner nu echter nog niet mogelijk zijn, maar het stond vast dat de Fransen ten aanzien van dit onderwerp geen superioriteit meer hadden in de raad.⁷³

Luns' pessimisme aangaande de toetreding van het Verenigd Koninkrijk was echter ook gebaseerd op de ommezwaai die Frankrijk in september dat jaar had gemaakt ten aanzien van de positie van de BRD binnen de EEG. Toen wilde Frankrijk niet langer met de invloedrijke BRD 'opgesloten zitten', en had zij behoefte aan politieke neutralisering door het Verenigd Koninkrijk. Luns twijfelde inmiddels over dit punt, aangezien er veranderingen gaande waren in Frankrijk. De Franse regering was immers erg geschrokken van de uitslag van de laatste EEG-zitting (aangaande de 5:1-verhouding) die men als een heus Frans 'échec' en een isolering beschouwde.⁷⁴ Voorts stelde Luns dat de Fransen de opdracht van de conferentie van Den Haag, om het rapport over de monetaire unie voor 1 januari 1971 te aanvaarden, nog niet hadden vervuld. Ook waren zij teruggekomen op de reeds aanvaarde beslissingen inzake de consequenties van het interim-rapport over de financiële regelingen rondom de Britse toetreding. Luns gaf aan dat hij het eens was met minister Lardinois aangaande de rol van Frankrijk binnen de EEG:

'Het is nog steeds zo dat men alles doet om Frankrijk tegemoet te komen, waardoor het Frankrijk ook weer is gelukt om een onhoudbaar standpunt vast te houden hetgeen van geen andere partner zou zijn geaccepteerd.'⁷⁵

Dat het hier een onhoudbaar standpunt van de Fransen betrof, werd later enkele keren bevestigd. Gezien het parallellisme tussen de toetreding van het Verenigd Koninkrijk tot de EEG en de monetaire integratie van de overige Zes dreigden de onderhandelingen namelijk ook begin 1971 stuk te lopen.⁷⁶ In een brief van 13 januari 1971, drukte Luns premier De Jong op het hart om vooral een flexibele positie in te nemen binnen de toetredingsonderhandelingen en de besprekingen over het aanvangspercentage van de bijdrage van het Verenigd Koninkrijk aan de EEG-financiering. Dit omdat er veel afhankelijk was van de 'rigiditeit van het standpunt van met name Frankrijk'.⁷⁷ Staatssecretaris De Koster sprak een week later tijdens de ministerraad over een 'verstarde houding' van de Fransen, zowel op het gebied van monetair beleid als op het gebied van de toetredingsonderhandelingen. Hij zag geen kans op compromissen wat betreft de onderhandelingen over een monetaire samenwerking. Daarnaast stelde hij dat tijdens een persconferentie van Pompidou, daags voor de ministerraad, duidelijk was geworden dat er geen essentiële wijziging was opgetreden in de houding van de Franse president met betrekking tot de toetreding van het Verenigd Koninkrijk en de toekomst van Europa.⁷⁸ De Koster sprak de Britse ambassadeur enkele dagen later over de kwestie. Hierbij stelde De Koster ten aanzien van de onderhandelingen met onder andere Frankrijk:

'Het is de taak van Nederland een compromis te bewerkstelligen, maar er zijn nog grote afwijkingen naar beide zijden, weshalve wij beide zijden onder druk moeten zetten. Bovendien zijn wij altijd bevreesd dat bij een te geringe bijdrage van het V.K. de Fransen zullen weigeren deze kandidaat onmiddellijk na toetreding volledig stemrecht te verlenen.'⁷⁹

⁷³ Nationaal Archief, 2.02.05.02, 988, Notulen Ministerraad, 18 december 1970

⁷⁴ Ibidem.

⁷⁵ Ibidem.

⁷⁶ Nationaal Archief 2.02.05.02, 1048, Conclusies Coördinatie Commissie voor Europese Integratie- en Associatie-problemen, 3 februari 1971.

⁷⁷ Nationaal Archief, 2.02.05.02, 1076, Brief van Luns aan De Jong, 13 januari 1971.

⁷⁸ Nationaal Archief, 2.02.05.02, 1105, Notulen Ministerraad, 22 januari 1971.

⁷⁹ Nationaal Archief, 2.05.313, 16217, Memorandum van De Koster aan Luns, 27 januari 1971.

Daarnaast eiste Frankrijk dat het Verenigd Koninkrijk een bijdrage van 21,5% zou leveren aan de EEG-financiering, in tegenstelling tot bijvoorbeeld Nederland dat om 10% vroeg. Minister Luns noemde dit percentage te hoog en stelde dat Frankrijk een volkomen onaanvaardbare positie innam. Frankrijk zou volgens hem alleen komen te staan in dit standpunt.⁸⁰ Luns zag de verdere ontwikkelingen dan ook met enig pessimisme tegemoet, maar werd gesteund door de andere lidstaten van de EEG. Desondanks verklaarde Schumann, als voorzitter van de EEG, in maart dat volgens hem 'Groot-Europa' in zicht was.⁸¹ Minister Luns stelde in de ministerraad van 5 maart dat er een groeiend verzet ontstond tegen de manier waarop Frankrijk het Presidium voerde, ook omdat er moeilijkheden werden verwacht rondom het moment dat er daadwerkelijk beslissingen aangaande de toetreding moesten worden gemaakt.⁸² Zo wees de Belgische minister van Buitenlandse Zaken P.C.J.M. Harmel erop dat 'Schumann, die thans voorzitter van de vergaderingen is, niet resumeert, alleen het Franse standpunt weergeeft en geen uitzicht geeft op enige toenadering inzake de toetredingsonderhandelingen.'⁸³ De Coördinatie Commissie voor Europese Integratie- en Associatie-problemen van het ministerie van Buitenlandse Zaken sprak dan ook van 'de stroeve, van elke haast afkerige Franse houding', waardoor het voor Nederland essentieel werd om vaart te zetten achter de onderhandelingen, om zodoende tot een akkoord te komen voor de zomer.⁸⁴

Ook tijdens de onderhandelingen over de handel in suiker en boter afkomstig uit de Britse Commonwealth bleef Frankrijk halsstarrig. Toen Luns zijn ambtsgenoot Schumann na de onderhandelingen in Brussel in de auto vroeg of Frankrijk van plan was de toetredingsonderhandelingen te frustreren, antwoordde Schumann enkel dat hij alleen stond in de onderhandelingen en dat de Vijf meer begrip moesten hebben voor het Franse standpunt. Wel zou hij de kwestie met Pompidou bespreken. De Koster noemde als enige positieve resultaat van de bespreking dat de opinies van de Europese Commissie en de Vijf (zonder Frankrijk) dichter bij elkaar waren gekomen.⁸⁵ Alhoewel Luns op 2 april de problematiek rondom de Britse toetreding zou gaan bespreken met president Pompidou, gaf hij in de ministerraad aan dat hij zich geen illusies maakte dat hij de impasse met Parijs zou kunnen doorbreken. Ambassadeur De Ranitz in Parijs achtte het volgens Luns niet uitgesloten dat de Fransen nog verborgen wensen hadden die roet in het eten konden gooien. Hierbij dacht De Ranitz bijvoorbeeld aan de garantie dat Engeland, wanneer het lid zou zijn, niet het financiële reglement ter sprake zou brengen. Luns dacht echter dat dit geen gevaar vormde, omdat een nieuw lid van de EEG dezelfde rechten zou hebben als alle andere lidstaten. Hij geloofde niet dat de Franse regering de onderhandelingen zou laten stuklopen op technische punten, zoals de financieringsregeling of de invoer van agrarische producten uit de Commonwealth. Minister Polak vroeg zich op dat moment hardop af of het niet mogelijk was om de Vijf te mobiliseren tegen Frankrijk en het initiatief te nemen tot een conferentie van de Vijf. Hij zou er zelf geen probleem mee hebben gehad om Frankrijk te dreigen met uitstoting uit de EEG. Minister Lardinois was het hier echter niet mee eens, omdat dan het risico bestond dat de Vijf uit elkaar zouden vallen naar aanleiding van die opstelling. Zelf was Lardinois niet pessimistisch over de toetredingsonderhandelingen. De Britse toetreding was volgens hem namelijk harder nodig dan ooit, aangezien Frankrijk na het verlies van haar koloniën in Noord-Afrika voor haar grondstoffenvoorziening op het buitenland was aangewezen en dus ook op een grotere markt.⁸⁶

Toen minister Luns op 2 april zijn ambtsgenoot Schumann en president Pompidou ontmoette kreeg hij een totaal andere indruk van de Fransen dan hij had verwacht. Alhoewel Luns betwijfelde of er tussen 10 en 14 mei een akkoord zou worden bereikt aangaande de Britse toetreding, en hij de indruk

⁸⁰ Nationaal Archief, 2.02.05.02, 1105, Notulen Ministerraad, 29 januari 1971.

⁸¹ Ibidem.

⁸² Nationaal Archief, 2.02.05.02, 1105, Notulen Ministerraad, 5 maart 1971.

⁸³ Nationaal Archief, 2.02.05.02, 1105, Notulen Ministerraad, 19 maart 1971.

⁸⁴ Nationaal Archief, 2.05.313, 14319, Nota van het Directoraat-Generaal Europese Samenwerking aan de Coördinatie Commissie voor Europese Integratie- en Associatie-problemen, 9 maart 1971.

⁸⁵ Nationaal Archief, 2.02.05.02, 1105, Notulen Ministerraad, 19 maart 1971.

⁸⁶ Nationaal Archief, 2.02.05.02, 1105, Notulen Ministerraad, 26 maart 1971.

had dat Frankrijk een beter aanbod van het Verenigd Koninkrijk afwachtte, stelde hij dat zowel Pompidou als Schumann positiever tegenover de toetreding stonden⁸⁷:

‘Wel stelde president Pompidou zich positiever op dan minister Schumann, hoewel deze laatste steeds een fervent voorstander van de Europese samenwerking is geweest en uit het Franse kabinet is getreden toen destijds de Europese Defensie Gemeenschap er niet kwam. Al met al heeft de spreker [Luns] toch de indruk dat Frankrijk Groot-Brittannië in de EEG wil opnemen.’⁸⁸

Staatssecretaris De Koster stelde vlak voor de EEG-vergadering van 7 mei 1971 dat het steeds aanwezige wantrouwen van de Fransen jegens een Britse toetreding op dat moment vooral om het gemeenschappelijk landbouwbeleid draaide. Frankrijk vreesde namelijk dat, eenmaal lid van de Gemeenschap en na afloop van de overgangperiode, het Verenigd Koninkrijk zich niet zou houden aan het verdrag aangaande het gemeenschappelijk landbouwbeleid.⁸⁹ Minister Nelissen van Economische Zaken voegde hieraan toe dat op monetair gebied, Frankrijk zich onredelijk en negatief gedroeg. Onredelijk omdat de Fransen volgens hem het pond-sterling af wilden breken en zij volgens hem niet bereid waren om te kijken naar oplossingen.⁹⁰

Frankrijk draait bij

Het kabinet was dan ook zeer verbaasd toen De Koster een week later aankondigde dat er, nadat de onderhandelingen tien maanden ‘vastgevroren’ waren geweest, schot in de onderhandelingen zat door een veranderde houding van de Franse delegatie. Onder leiding van de ministers Schumann en Giscard-d’Estaing (Economische Zaken), gingen zij plots akkoord met twee belangrijke zaken. Allereerst accepteerden zij een toenemende Britse bijdrage aan de EEG-financiering van 19,2% na vijf jaar, in tegenstelling tot de eerdere eis van 21,5% na een jaar. Voorts gingen zij mee met een West-Duits voorstel aangaande de suikerimport uit Commonwealth-gebieden, waarin geen kwantitatieve garanties meer voorkwamen in tegenstelling tot de eerdere Franse eisen waarin de import uit deze gebieden totaal verboden werd.⁹¹ Deze plotselinge ommezwaai kwam tot stand na een topeverleg tussen de Britse premier Heath en president Pompidou, dat plaats had op 19 en 20 mei 1971. Hierna liet Pompidou zich in de pers positief uit over de toetredingsonderhandelingen, nadat deze vast waren gelopen. In de weken daarna zetten zowel Giscard d’Estaing als Pompidou zich in voor de onderhandelingen om de laatste plooiën glad te strijken en er werd al snel een akkoord bereikt.⁹²

Alhoewel de Nederlandse delegatie met het nieuwe financieringspercentage niet akkoord ging, en zich onthield van stemming om de andere landen (die wel akkoord gingen) niet tegen zich in het harnas te jagen, was het kabinet toch positief verrast. Minister Witteveen merkte hierover op dat de Franse houding op een gegeven moment zelfs als ‘soepeler’ werd ervaren dan de Nederlandse.⁹³ Nog geen maand later maakten de Fransen bij een andere EEG-vergadering bekend dat ook de pond-sterling en de monetaire problematiek geen probleem meer vormden. De grootste problemen zoals de DGES die begin 1970 noemde, waren overwonnen. Er was een oplossing gevonden voor de financieringsproblematiek, de import van suiker uit de Commonwealth-gebieden en ook de monetaire problematiek rondom de pond-sterling was opgelost.⁹⁴ Enkel over de exacte toename in procentpunten

⁸⁷ Nationaal Archief, 2.02.05.02, 1105, Notulen Ministerraad, 8 april 1971.

⁸⁸ Nationaal Archief, 2.02.05.02, 1105, Notulen Ministerraad, 8 april 1971.

⁸⁹ Nationaal Archief, 2.02.05.02, 1105, Notulen Ministerraad, 7 mei 1971.

⁹⁰ Ibidem.

⁹¹ Nationaal Archief, 2.02.05.02, 1105, Notulen Ministerraad, 14 mei 1971.

⁹² D. Gowland, A. Turner, *Reluctant Europeans: Britain and European Integration 1945-1998* (1999), hoofdstuk 12.

⁹³ Nationaal Archief, 2.02.05.02, 1105, Notulen Ministerraad, 14 mei 1971.

⁹⁴ Nationaal Archief, 2.02.05.02, 1105, Notulen Ministerraad, 11 juni 1971.

van de financiële bijdrage moest echter nog onderhandeld worden.⁹⁵

Alhoewel de toetredingsonderhandelingen al in een vergevorderd stadium waren, was het niet aan het kabinet-De Jong om deze tot het einde mee te maken. Op 6 juli 1971 trad een nieuw kabinet aan, onder leiding van Barend Biesheuvel. Het ministerie van Buitenlandse Zaken werd vanaf dat moment geleid door minister Norbert Schmelzer en staatssecretaris Tjerk Westerterp.⁹⁶ Uit de notulen van de ministerraad werd echter duidelijk dat er sinds de ommezwaai van Frankrijk in juni 1971, weinig meer was om over te onderhandelen. De toetreding van het Verenigd Koninkrijk was al in kannen en kruiken, zo blijkt uit de notulen. Nederland bleek verdere politieke integratie en beslissingen binnen de EEG te traineren, met het argument dat er gewacht moest worden totdat het Verenigd Koninkrijk officieel toegetreden zou zijn.⁹⁷

Kenmerkend voor de houding van de Fransen in de toetredingsonderhandelingen was hun afkeer van monetaire onderwerpen. Alhoewel de Fransen een hoge Britse bijdrage aan de EEG wilden zien, focusten zijn liever op bijvoorbeeld de landbouw. Zoals bleek uit het vorige hoofdstuk, was de landbouw ook voor Nederland van groot belang. Het Nederlandse kabinet kon zich echter niet vinden in het Franse standpunt en probeerde juist de financiële kant van de toetredingsonderhandelingen te belichten. Dit werd hun niet altijd in dank afgenomen door de Fransen en de relatie op het hoogste niveau tussen Frankrijk en Nederland was dan ook broos. Ondanks frequente meevallers, zoals de keuze van Frankrijk om het Verenigd Koninkrijk soms mee te laten spreken op politiek gebied in het geval van de problematiek in het Midden-Oosten, werd de indruk van het Nederlandse kabinet pas beter op het moment dat de Fransen ook op monetair gebied en op het gebied van de financiering akkoord gingen.

⁹⁵ Nationaal Archief, 2.02.05.02, 1105, Notulen Ministerraad, 25 juni 1971.

⁹⁶ Parlement & Politiek, *Kabinet-Biesheuvel I en II*,

http://www.parlement.com/id/vh8lnhronvwa/kabinet_biesheuvel_i_en_ii_1971_1973 (Geraadpleegd op 4 januari 2015)

⁹⁷ Nationaal Archief, 2.02.05.02, 1106, Notulen Ministerraad, 22 oktober 1971.

Conclusie

Tijdens dit onderzoek is geprobeerd inzicht te krijgen in de verwachtingen en percepties van het Nederlandse kabinet aangaande het gewijzigde Franse Europese beleid onder president Pompidou (1969-1974). Dit was van belang aangezien de literatuur over de Frans-Nederlandse relaties over het post-De Gaulle-tijdperk erg schaars is. Zo stelt Stol dat het beeld van Frankrijk als een Einzelgänger binnen de internationale politiek in de beginjaren van De Gaulles mandaat enigszins bijgesteld moet worden. Nederland en Frankrijk konden elkaar namelijk vaak vinden op het gebied van de koloniale kwesties of het gemeenschappelijk landbouwbeleid van de EEG. Molegraaf en Hellema sluiten zich hier volledig bij aan. Het onderzoek van Molegraaf, Hellema en Stol richt zich echter niet meer op het tijdperk van na De Gaulle. Bovendien is er na 1962 ook geen sprake meer van koloniale kwesties wanneer Frankrijk haar laatste belangrijke kolonie, Algerije, kwijtraakt. Het was daarom interessant om te kijken of de conclusies van Molegraaf, Hellema en Stol, voor de regeertermijn van Pompidou doorgetrokken kunnen worden.

Het onderzoek viel uiteen in twee delen, opgesplitst in twee hoofdstukken. In het eerste hoofdstuk werd er gekeken naar de verwachtingen van het Nederlandse kabinet over de mogelijke veranderingen onder Pompidou. Twee speerpunten van het Nederlandse Europese beleid in deze jaren waren het gemeenschappelijk landbouwbeleid (een beleidsterrein waarop goed werd samengewerkt met de Fransen onder De Gaulle), en de toetreding van het Verenigd Koninkrijk tot de EEG (een beleidsterrein waar de Nederlanders vaak waren gebotst met De Gaulle). Kenmerkend voor het begin van het tijdperk-Pompidou is dat er een hoop onduidelijk was voor het Nederlandse kabinet. Niet zozeer op het gebied van landbouw, het was duidelijk dat de Fransen het Nederlandse standpunt deelden. Echter, over de toetreding van het Verenigd Koninkrijk tot de EEG kreeg het Nederlandse kabinet wel verschillende signalen binnen. Tot aan de conferentie van Den Haag in december 1969 kon er om deze reden noch van positieve, noch van negatieve verwachtingen gesproken worden. Toen Pompidou tijdens deze conferentie akkoord ging met de start van de toetredingsonderhandelingen, leidde dit tot blijdschap bij het Nederlandse kabinet. Het kabinet schrok echter toen bleek dat onduidelijkheid de boventoon voerde van december 1969 tot aan de start van de toetredingsonderhandelingen in juni 1970. Het ministerie van Buitenlandse Zaken kreeg verschillende signalen binnen en daardoor kon het Nederlandse kabinet niet inschatten hoe Frankrijk zich zou gaan opstellen binnen de onderhandelingen. Het bleef lastig om een houding aan te nemen, om een tactiek te bepalen, daarom was er een beleid van *wait-and-see*.

Het tweede hoofdstuk richtte zich op de perceptie van het Nederlandse kabinet aangaande de houding van de Fransen binnen de toetredingsonderhandelingen. Van juni 1970 tot en met mei 1971 stonden de verhoudingen binnen de EEG aangaande de toetreding van het Verenigd Koninkrijk op scherp. De belangrijkste euvelds waren de hoogte van de financiële bijdrage van het Verenigd Koninkrijk aan de EEG en problemen rondom het gemeenschappelijk landbouwbeleid. Frankrijk eiste hoge bijdragen van het Verenigd Koninkrijk en gooide hiermee duidelijk de knuppel in het hoenderhok. Het Nederlandse kabinet kreeg dan ook sterk de indruk dat Frankrijk de onderhandelingen bewust frustreerde en het was hier dan ook niet van gecharmeerd. Dit bleek onder andere uit het feit dat minister Polak eind 1970 voorstelde om te stoppen met het Nederlands lidmaatschap van de EEG, als het nog meer water bij de wijn moest doen om Frankrijk over te halen in te stemmen met een Britse toetreding. Minister Luns en staatssecretaris De Koster waren in december 1970 dan ook radeloos. Het enige lichtpuntje was het verzet van de andere leden van de EEG tegen Frankrijks starre houding, er ontstond een 5:1-verhouding tegen Frankrijk. In de loop van 1971 draaiden de Fransen echter bij. Via diplomatieke kanalen kreeg het kabinet meer en meer positieve signalen. Als donderslag bij heldere hemel maakte De Koster in juni bekend dat de problemen omtrent de financiering en het gemeenschappelijk landbouwbeleid waren opgelost. Dit was het gevolg van een geheim overleg dat Pompidou en de Britse premier Heath hadden in de maand daarvoor. Dit moment markeerde het einde van de toetredingsproblematiek voor het Nederlandse kabinet. Dit omdat vanaf dat moment tot aan 1972

enkel nog details besproken werden aangaande de toetreding van het Verenigd Koninkrijk, die eigenlijk niet de aanwezigheid van kabinetsleden vereisten.

Vanaf het begin van Pompidou's mandaat tot het einde van de onderhandelingen met het Verenigd Koninkrijk had het Nederlandse kabinet een duidelijk doel voor ogen. Het kabinet-De Jong droeg een beleid uit dat de Britse toetreding steunde en duidelijk aanstuurde op hechtere samenwerking binnen de EEG, met name op monetair en agrarisch gebied. Frankrijk wist het Nederlandse beleid echter keer op keer te traineren. Het lijkt er sterk op dat de Fransen bewust mist creëerden om zo hun politieke tegenstanders, waaronder Nederland, in verwarring te brengen en hier zelf voordeel uit te halen. Dit lukte hen ook omdat zij op deze manier de interne politieke strijd en de besluiteloosheid binnen het kabinet-Pompidou wisten te verhullen. Het was voor Nederland buitengewoon lastig om een strategie te bepalen bij gebrek aan informatie over het Franse standpunt. Dit werd de Fransen niet in dank afgenomen door het kabinet-De Jong. Regelmatig werd er in de ministerraad voorgesteld om Frankrijk politiek te boycotten, of om een tegencoalitie te smeden. Nederland had Frankrijk echter nodig binnen de EEG, besluiten moesten immers unaniem genomen worden. Alhoewel er van samenwerking op het gebied van koloniale vraagstukken geen sprake meer was, hadden de landen goed en veelvuldig contact over de landbouw. Ondanks het feit dat ook Nederland de nadelen voor de landbouwsector bij een Britse toetreding erkende, botste het kabinet-De Jong hard met de Fransen. Op het gebied van monetaire samenwerking waren de Fransen sterk tegen samenwerking, aangezien dit tot Europese monetaire instituties zou leiden, en daarmee het overdragen van macht aan de EEG.

Het beeld zoals geschetst door Molegraaf, Hellema en Stol, van Frankrijk als goede samenwerkingspartner binnen Europa, kan echter niet toegepast worden op de periode 1969-1971. Er waren nu andere kwesties die van groter belang waren dan landbouw en koloniën, zoals de toetreding van het Verenigd Koninkrijk tot de EEG, die de verhoudingen tussen Nederland en Frankrijk op scherp kon zetten. Met enige regelmaat botsten de landen wanneer het ging om monetaire of politieke integratie. Er speelden andere zaken in de periode 1969-1971 dan tijdens het mandaat van De Gaulle, die ervoor zorgden dat de situatie op scherp werd gezet. Van een goede politieke samenwerking tussen de twee landen was dan ook geen sprake.

Dit is opmerkelijk te noemen omdat, zoals Italianer in 1972 schreef, Nederland al sinds de jaren 1957/1958 pleitte voor de toetreding van het Verenigd Koninkrijk. Verwacht had kunnen worden dat Nederland erg blij zou zijn geweest met deze politieke ommezwaai van de Fransen. Desondanks was Nederland toch ontevreden over de Franse houding. De verslechtering van de betrekkingen tussen Frankrijk en Nederland valt vermoedelijk dus grotendeels te wijten aan het verloop van het toetredingsproces, aangezien het kabinet-De Jong haar hoop tot aan de conferentie van Den Haag volledig op Frankrijk had gericht, getuige de gematigd positieve reacties uit Den Haag na afloop. Het Europese dossier en de fricties hierbinnen kwamen dus voorop te staan binnen de samenwerking. Juist vanwege het feit dat de toetredingsonderhandelingen tot een nieuw dieptepunt hadden geleid in de Nederlands-Franse samenwerking, maakt het dat we ons in een eventueel vervolgonderzoek af zouden kunnen vragen of het slechts een tijdelijk 'dal' betrof, of dat de jaren 1969-1971 de toon zetten voor een voortzetting of verdere verslechtering van de Nederlands-Franse samenwerking.

Bibliografie

Primaire bronnen

- Nationaal Archief, 2.02.05.02, 952.
- Nationaal Archief, 2.02.05.02, 953.
- Nationaal Archief, 2.02.05.02, 954.
- Nationaal Archief, 2.02.05.02, 986.
- Nationaal Archief, 2.02.05.02, 987.
- Nationaal Archief, 2.02.05.02, 988.
- Nationaal Archief 2.02.05.02, 1048.
- Nationaal Archief, 2.02.05.02, 1076.
- Nationaal Archief, 2.02.05.02, 1105.
- Nationaal Archief, 2.02.05.02, 1106.
- Nationaal Archief, 2.03.01, 8874.
- Nationaal Archief, 2.05.313, 14316.
- Nationaal Archief, 2.05.313, 14319.
- Nationaal Archief, 2.05.313, 15325.
- Nationaal Archief, 2.05.313, 16217.
- Official Journal of the European Communities, 27 maart 1972.

Secundaire bronnen

- Berstein, S., *The Pompidou Years, 1969-1974* (Cambridge 2000).
- Boekestijn, A.J., 'Van Monnet tot Hayek. De geschiedenis van de Europese integratie, deel 1', *Kleio* (2004).
- Brouwer, J.W., Merriënboer, J. van, *P.S.J. de Jong: Een biografie van buitengaats naar Binnenhof* (Amsterdam 2011).
- Gowland, D., Turner, A., *Reluctant Europeans: Britain and European Integration 1945-1998* (1999).
- Hoffmann, S., 'Comment on Moravcsik', *Journal of Cold War Studies* 2 (2000).
- Haftendom, H., *Deutsche Außenpolitik zwischen Selbstbeschränkung und Selbstbehauptung 1945-2000* (Stuttgart / München 2001).
- Harryvan, A.G., Van der Harst, J, Van Voorst, S., *Voor Nederland en Europa: Politici en ambtenaren over het Nederlandse Europabeleid en de Europese Integratie 1945-1975*, (Uitgeverij Boom, Amsterdam, 2001)
- Hitchcock, W.I., *The Struggle for Europe* (Anchor Books, 2003).
- Lundestad, G., *The United States and Europe since 1945* (Oxford 2003).
- Molegraaf, J.H., 'Boeren in Brussel. Nederland en het Europees Gemeenschappelijk Landbouwbeleid: 1958-1971, academisch proefschrift, Universiteit Utrecht (1999).
- Pine, M., *Harold Wilson and Europe: Pursuing Britain's membership of the European Community* (Londen 2012).
- Rutting, C., *Der Starke am mächtigsten allein? Over de achtergrond van Schmidts initiatief in 1978 om te komen tot het Europees Monetair Stelsel* (Utrecht 2013).
- Segers, M.L.L., *Reis naar het Continent: Nederland en de Europese Integratie, 1950 tot heden* (Amsterdam 2013).
- Stol, B.J., 'Nieuw licht op de Nederlands-Franse relatie: Mythe van de antithese', *Internationale spectator* (2006).
- Stol, B.J., 'De enige zekere bondgenoot. Nederland, Frankrijk en de zwanenzang van het Europese kolonialisme (1950-1962)' (2009).
- Tatham, A.F., *Enlargement of the European Union* (Alphen aan den Rijn 2009).

- Vanthoor, W.F.V., *‘Van Solidus tot Euro: geld in Nederland in economisch-historisch en politiek perspectief’* (2005).

Digitale bronnen

- Archive of the European Integration, ‘Meeting of the Heads of State or Government, The Hague, 1-2 december 1969’ (versie van 16 april 2004), http://aei.pitt.edu/1451/1/hague_1969.pdf (Geraadpleegd op 29 januari 2015)
- L’Express, ‘Le depart de De Gaulle sous le regard de Guy de Konopnicki’ (versie van 5 mei 2012), http://www.lexpress.fr/culture/livre/le-jour-ou-de-gaulle-est-parti-27-avril-1969_1112299.html (Geraadpleegd op 19 januari 2015)
- France Politique, ‘Referendum 1969’ (versie van 26 oktober 2014), <http://www.france-politique.fr/referendum-1969.htm> (Geraadpleegd op 27 januari 2015)
- Parlement & Politiek, ‘Kabinet-Biesheuvel I en II’, http://www.parlement.com/id/vh8lnhronvwa/kabinet_biesheuvel_i_en_ii_1971_1973 (Geraadpleegd op 4 januari 2015)